

# जीवनाच्या समस्येवरील उपाय

प्रिय मित्रांनो,

योगसाधनेचा मुख्य उद्देश परमतत्त्वाबरोबर एकरूप होणे हा आहे आणि या ध्येयाशी आपण पूर्णपणे एकात्म होणे हे आपल्यासमोरील आव्हान आहे.

आपले प्रिय मित्र डॉक्टर ईचाक अदीझिस जे एक प्रथितयश व्यवस्थापन तज्ञ आहेत. ते आपल्याला आपल्या ध्येयाशी एकात्मता कशी साधता येईल यासाठी एक सोपे गुणोत्तर देऊ करतात. हे गुणोत्तर जरी संस्थांसाठी तयार केलेले असले, तरी आध्यात्मिक मार्गावर अंतिम यश मिळवू इच्छिणाऱ्या अभ्यासीसाठीसुद्धा ते तितकेच लागू पडते.

हे गुणोत्तर आहे :

$$f \left\{ \begin{array}{l} \text{बाह्य "एकात्मता"} \\ \text{आंतरीक "विघटन"} \end{array} \right\}$$

भाजक हा त्या संस्थेतील आंतरिक विघटन म्हणजे त्यातील मतभेद किंवा विसंगती दर्शवितो, तर भाज्य किंवा अंश संस्थेच्या उद्देश किंवा ध्येयाशी संस्थेने किती प्रमाणात एकात्मता साधण्यात यश मिळवले आहे ते दर्शवितो. हे यश आंतरिक विघटनाच्या व्यस्त प्रमाणात असते.

एक साधे उदाहरण - एक वाहन चाकांना गती देण्यासाठी 100 ब्रेक हॉर्स पॉवर(बीएचपी) इतकी शक्ती निर्माण करते, परंतु त्यातील किती शक्ती खरोखरच चाकांपर्यंत पोहोचते? सर्व शक्ती पोहोचत नाही. त्यातील काही शक्ती घर्षण आणि संप्रेषणातील घट यात खर्ची पडते. या क्षतीनंतर जी शक्ती उरते ती चाकांसाठी उपलब्ध होते. जर वाहन उत्तमरित्या देखभाल केलेले असेल तर कमी शक्ती वाया जाते, त्यामुळे चाकांकडे जास्त शक्ती पोहोचते आणि वाहनाचा उद्देश अधिक चांगल्या रीतीने पूर्ण करते.

संस्थेची मर्यादित ऊर्जा अपेक्षेनुसार वाहत असते. ती सर्वात आधी स्वतःच्या आंतरिक विघटनामध्ये खर्ची पडते - आंतरिक घर्षण आणि अकार्यक्षमता. आंतरिक पूर्ततेसाठी जितकी जास्त ऊर्जा वापरावी लागते, तितकीच कमी ऊर्जा संस्थेच्या ध्येयपूर्तीसाठी उपलब्ध होते.

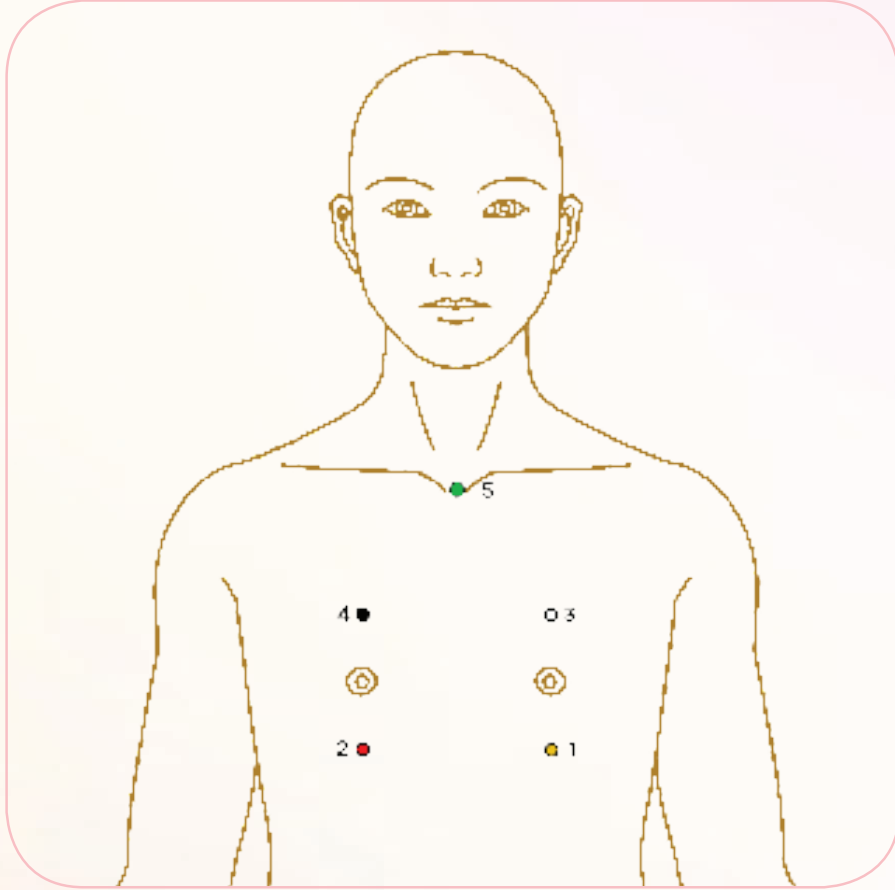
हीच गोष्ट आध्यात्मिक साधक म्हणून आपल्यालाही लागू पडते. आपण जितके आपल्या आंतरिक गुंतागुंतीमध्ये अथवा विघटनामध्ये अडकून राहू, तितकेच आपण आपल्या वास्तविक ध्येयाशी कमी एकात्मता साध्य करू. सहजमार्ग या समस्येवरील उपाय देऊ करतो. सहजमार्ग परंपरेनुसार आपण आध्यात्मिक यात्रा किंवा आंतरिक यात्रा अंगिकारतो जिच्यामध्ये आपण तेरा चक्रांमधून जातो. ही चक्रे हृदय मंडळ (पिंड प्रदेश) मनोमंडळ आणि केंद्रीय मंडळ या तीन चढत्या क्रमाने येणाऱ्या अस्तित्वाच्या प्रतलांशी निगडित असतात. जसजसे आपण या प्रतलांमधून विकसित होत जातो, तसतसे ही एकात्मता वाढत असल्याचे आपल्याला आढळते. याउलट जर अधोगती झाली तर त्याचा परिणाम वाढत्या प्रमाणातील विघटनात होतो.

## हृदयमंडळातील पाच 'स' आणि पाच 'अ'

*सहजमार्ग परंपरेनुसार आपण आध्यात्मिक यात्रा किंवा आंतरिक यात्रा अंगिकारतो जिच्यामध्ये आपण तेरा चक्रांमधून जातो. ही चक्रे हृदय मंडळ (पिंड प्रदेश) मनोमंडळ आणि केंद्रीय मंडळ या तीन चढत्या क्रमाने येणाऱ्या अस्तित्वाच्या प्रतलांशी निगडित असतात. जसजसे आपण या प्रतलांमधून विकसित होत जातो, तसतसे ही एकात्मता वाढत असल्याचे आपल्याला आढळते. याउलट जर अधोगती झाली तर त्याचा परिणाम वाढत्या प्रमाणातील विघटनात होतो.*

हृदय मंडळामध्ये छातीच्या आणि कंठाच्या भागात मिळून पाच चक्रे असतात. या पाच चक्रांपैकी प्रत्येक चक्र पंचभूतांपैकी (निसर्गातील आवश्यक घटक) त्यात प्रामुख्याने उपस्थित असलेल्या एका पंचभूतावरून ओळखले जाते.

या पंचभूतांमुळे उत्पन्न होणारी प्रत्येक चक्राची त्याची स्वतःची अशी परस्परविरोधी गुणांची एक



चक्र एक  
पृथ्वी



चक्र दोन  
आकाश



चक्र तीन  
अग्नि



चक्र चार  
जल



चक्र पाच  
वायू

अद्वितीय जोडी असते.

तुमच्या लक्षात येईल की सगळे सकारात्मक गुण 'स' ने सुरु होतात आणि सगळे नकारात्मक गुण 'अ'



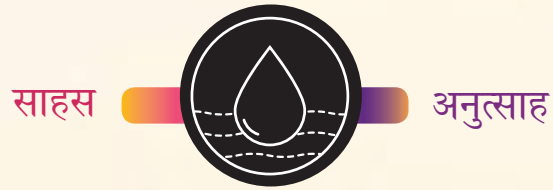
चक्र 1



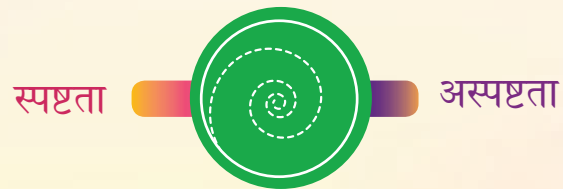
चक्र 2



चक्र 3



चक्र 4



चक्र 5

ने सुरु होतात. आपण त्यांना पाच 'स' आणि पाच 'अ' असे म्हणू शकतो. हे पाच 'स' आणि पाच 'अ' बहुतेक वेळा दोलायमान स्थितीत असतात. सकारात्मकतेकडून नकारात्मकतेकडे आणि पुन्हा उलटे असे वारंवार हेलकावे घेत असतात. त्यामुळे आपण अस्थिर आणि विघटित अवस्थेत राहतो.

आपली अवस्था ही बहुतेक वेळा 'स' आणि 'अ' चे मिश्रण असते. एखाद्या स्तरावर अस्थिरता असली तरी दुसऱ्या एखाद्या स्तरावर समाधान जाणवू शकते. खरेतर आपली आंतरिक दशा ही प्रचंड गुंतागुंतीने भरलेली असू शकते.

चक्रांचे कार्य कशावरून ठरते? जेव्हा कसलाही हस्तक्षेप नसतो तेव्हा चक्रे स्वाभाविकपणे एकात्मतेकडे झुकलेली असतात. केवळ विघटनाच्या अवस्थेलाच अनेक गोष्टी कारणीभूत असतात. यातील सर्वात प्रमुख कारण म्हणजे संस्कारांची उपस्थिती.

संस्कार म्हणजे आपल्या चेतनेत खोलवर घुटमळणारे भूतकाळातील घटनांचे ठसे. या ठशांमध्ये भूतकाळातील घटनेचे केवळ अस्तित्वजन्य स्मरण असते इतकेच नाही, तर तिच्याशी निगडित भावनाही असते. जेव्हा वर्तमान काळातील एखादी घटना संस्कार स्वरूपात आपल्यामध्ये कोरल्या गेलेल्या भूतकाळातील एखाद्या घटनेसारखी असते, तेव्हा तो संस्कार, मुळात जेव्हा तो निर्माण झाला तेव्हा त्याच्याशी निगडित असलेली भावना प्रदर्शित करतो. हे अवचेतन स्तरावर घडते. आपल्याला ती भूतकाळातील घटना जागरूकपणे आठवत असली किंवा नसली तरीही. आपण आपली भूतकाळातील भावना वर्तमान परिस्थितीवर अध्यारोपित करतो आणि ही भूतकाळातील भावना आपल्या विचाराला कलुषित करून वर्तमान क्षणाबाबत चुकीचा निष्कर्ष काढण्यास कारणीभूत ठरते. मुलतः भूतकाळात एखाद्या गोष्टीबद्दल आपल्याला वाटलेल्या आवडी किंवा नावडीच्या आधारावर संस्कार वर्तमान काळातील गोष्टींबाबत आपल्यामध्ये आवड किंवा नावड उत्पन्न करतात.

त्याही पुढे संस्कार तामसिक, राजसिक किंवा सात्विक असू शकतात. 'तम' 'रज' आणि 'सत्' हे निसर्गाचे तीन गुण आहेत. गुण म्हणजे काय? सुप्त स्वभाव, प्रकृती काही विशिष्ट वारंवारितेंवर (फ्रिक्वेंसीज) कंप पावत असते, ज्या चेतनेचे वहन करीत असतात व तिची अभिव्यक्ती ठरवित असतात. निसर्गाच्या तीन मूळ वारंवारिता म्हणजे 'तम', 'रज' आणि 'सत्'. ही तीन कंपने चेतनेच्या अभिव्यक्तीत फेरफार करून तिला तामसिक, राजसिक किंवा सात्विक बनण्यास कारणीभूत ठरतात. पूज्य लालाजी महाराज या

*भूतकाळात एखाद्या गोष्टीबद्दल आपल्याला वाटलेल्या आवडी  
किंवा नावडीच्या आधारावर संस्कार वर्तमान काळातील  
गोष्टींबाबत आपल्यामध्ये आवड किंवा नावड उत्पन्न करतात.*

गुणांच्या आपल्या चेतनेवर पडणाऱ्या प्रभावाचे वर्णन करतात :

“तमाला अज्ञान, आळशीपणा, निष्क्रियता, स्थूलत्व, संभ्रम वगैरे मानले जाते. या सर्वातून पाया किंवा आधार असा अर्थ ध्वनित होतो. रजला मध्य किंवा मध्यवर्ती स्थिती. त्याचा स्वभाव आहे चंचलता. विचार करणे इत्यादी हे नेहमी मधले प्रतल दर्शवितात. सत् म्हणजे आनंद, प्रसन्नता, उंची, सूक्ष्मता, पावित्र्य आणि महानता. हे शिखर आहे. हा ध्वनित अर्थ सर्वमान्य आहे.”

या तीन गुणांबद्दलच्या आपल्या आसक्ती किंवा तिटकाऱ्यानुसार आपण त्या प्रकारचे संस्कार गोळा करतो व आपल्यात तामसिक, राजसिक किंवा सात्विक प्रवृत्ती विकसित होतात.

जेव्हा एखादा संस्कार सक्रिय होतो तेव्हा तो हृदयातील चक्रांनी त्यांच्या भोवती निर्माण केलेल्या क्षेत्रात एका स्तरावरील सकारात्मक किंवा नकारात्मक भावना निर्माण करतो. उदाहरणार्थ, जर एखादी संस्कारिक इच्छा पूर्ण झाली तर पहिले चक्र समाधानाने कंप पावते. परंतु जर ती इच्छा अपूर्ण राहिली तर तेच चक्र असमाधानाने कंप पावते. उलटपक्षी एखाद्या तितकारा वाटणाऱ्या गोष्टीशी आलेला संबंध काही प्रमाणात असमाधान निर्माण करतो.

जर ही संस्कारिक इच्छा काही काळपर्यंत अपूर्ण राहिली, तर हे असमाधान वाढत जाते. शेवटी दुसऱ्या चक्रावरही त्याचा परिणाम होऊन तेथील शांतता अशांततेत परिवर्तित होते. ही अस्वस्थता आणखी वाढून तिसऱ्या चक्रावर असंतोषात आणि पुढे चौथ्या चक्रावर अनुत्साहात परिवर्तित होते. पुढची पायरी म्हणजे विचारप्रक्रिया संभ्रमित होते, म्हणजेच पाचव्या चक्रावर अस्वस्थता निर्माण होते, ज्याचा परिणाम असतो चुकीचे आकलन.

*गुण म्हणजे काय? सुप्त स्वभाव, प्रकृती काही विशिष्ट वारंवारितेंवर (फ्रिक्वेंसीज) कंप पावत असते, ज्या चेतनेचे वहन करित असतात व तिची अभिव्यक्ती ठरवित असतात. निसर्गाच्या तीन मूळ वारंवारिता म्हणजे तम, रज आणि सत्. ही तीन कंपने चेतनेच्या अभिव्यक्तीत फेरफार करून तिला तामसिक, राजसिक किंवा सात्विक बनण्यास कारणीभूत ठरतात.*

ही पूर्तता जी विशिष्ट परिस्थितींवर अवलंबून असते ती क्षणभंगूर  
आणि मिथ्या असते. खऱ्या पूर्ततेमध्ये व्यक्तीला पूर्ती आणि अपूर्ती या  
संकल्पनांचा स्वाभाविकपणेच विसर पडतो आणि ती हलकेपणाच्या  
स्थितीत राहते, अशी स्थिती ज्यात 'स' आणि 'अ' यांच्यामधील  
हेलकावे अत्यल्प असतात.

सकारात्मक 'स' आणि नकारात्मक 'अ' एखाद्या विशिष्ट ध्येयाप्रत पोहोचण्यातील आपल्या यशाची  
पोचपावती देतात. जर ते ध्येय - ती इच्छा किंवा तीव्र नापसंती - संस्कारिक असेल, तर त्या इच्छेच्या  
किंवा नापसंतीच्या पूर्ती किंवा अ-पूर्तीनुसार आपल्याला 'स' किंवा 'अ' अनुभवास येतात. खरोखर  
संस्कार हे कॉम्प्युटरमधील व्हायरससारखे असतात : ते चक्राला बाधित करतात आणि त्याच्या क्रियांवर  
ताबा मिळवतात. जेव्हा संस्कारांचे नियंत्रण असते, तेव्हा 'स' स्थिती अनुभवण्यासाठी आपण संस्कारिक  
पूर्ततेवर अवलंबून राहतो. अन्यथा आपण 'अ' स्थितीत राहतो, क्लेशांमध्ये.

ही पूर्तता जी विशिष्ट परिस्थितींवर अवलंबून असते ती क्षणभंगूर आणि मिथ्या असते. खऱ्या पूर्ततेमध्ये  
व्यक्तीला पूर्ती आणि अपूर्ती या संकल्पनांचा स्वाभाविकपणेच विसर पडतो आणि ती हलकेपणाच्या  
स्थितीत राहते, अशी स्थिती ज्यात 'स' आणि 'अ' यांच्यामधील हेलकावे अत्यल्प असतात. परिणामतः  
ती संतुलनाची स्थिती असते, जणू काही लोलकाच्या आंदोलनाचा कंस कमी कमी होत जाऊन शेवटी  
त्याच्या गतिमार्गाच्या मध्यवर्ती बिंदूवर येऊन थांबतो, तो या बाजूलाही जात नाही आणि त्या बाजूलाही  
जात नाही.

प्रिय बाबूजींनी या संतुलित अवस्थेचे वर्णन या उक्तीने केले आहे - “हे आणि ते आता निघून गेले  
आहे.” म्हणजे आता ती व्यक्ती द्वंद्वांच्या पलीकडे निघून गेली आहे. जेव्हा “हे आणि ते निघून जाते,”  
तेव्हा त्या विरुद्ध टोकांमधील आंदोलन इतके सूक्ष्म असते की त्या विरुद्ध गोष्टी जवळपास एकच होऊन  
जातात. म्हणूनच या अवस्थेला “अव्यक्त गती” असे म्हणतात. व्यक्त म्हणजे प्रकट, अव्यक्त म्हणजे  
अप्रकट. द्वंद्व किंवा विरुद्ध गोष्टी अप्रकट राहतात याचा अर्थ त्यांचा विलय झाला असा होत नाही. द्वंद्व  
अस्तित्वात असते, परंतु ते अप्रकट असते. याचाच अर्थ असा की त्यांच्यात प्रकट होण्याची क्षमता आहे  
- आणि ते होतात. ते काही विशिष्ट क्षणी गरजेनुसार पृष्ठभागावर येतात. त्यांच्या प्रकट होण्यामागचे  
एक कारण आपल्याला मार्गदर्शन करणे, 'स' आणि 'अ' उत्सर्जित करून आपल्याला प्रोत्साहित करणे  
किंवा सावध करणे हे आहे.

निरनिराळ्या चक्रांवरील कंपनांच्या आकृतीबंधांची एक विशिष्ट ओळख असते. उदाहरणार्थ, जेव्हा आपण  
आपल्या मुलांच्या किंवा जोडीदाराच्या किंवा व्यवसायातील सहकाऱ्यांच्या सहवासात असतो. आपल्या  
मुलांच्या सहवासात आपल्याला मिळणारा आराम आणि विलक्षण शांतता अद्वितीय असते. क्षणभर

जेव्हा “हे आणि ते निघून जाते,” तेव्हा त्या विरुद्ध टोकांमधील  
आंदोलन इतके सूक्ष्म असते की त्या विरुद्ध गोष्टी जवळपास एकच  
होऊन जातात. म्हणूनच या अवस्थेला “अव्यक्त गती” असे म्हणतात.

कल्पना करा की तुमचा मुलगा तुमच्या मांडीवर बसलेला आहे. तुमच्या हृदयातील आंतरिक कंपनांच्या स्वरूपाचे निरीक्षण करा. तुमचे नाते कितीही तणावग्रस्त असले, तरीही त्या दुसऱ्या व्यक्तीबरोबर नुसते शांतपणे बसण्याने कंपनांचा एक विशिष्ट आकृतीबंध दुसऱ्या चक्रावर निर्माण होतो, जे चक्र आत्म्याशी निगडित आहे. याचे सर्वात पहिले कारण म्हणजे त्या आपल्या प्रिय व्यक्तीच्या आत्म्याने आपल्यावर लक्ष केंद्रित करून आपल्याला त्याचे पालक म्हणून निवडलेले असते. गर्भधारणेच्या खूप आधी तेथे एक प्रकारचा सुसंवाद होता.

कधीकधी हा बंध इतका खडतर बनतो की आपल्याला त्या नात्याचा काही थांगपत्ताच लागत नाही आणि आपण ओरडतो, “हे कार्ट माझ्या पोटी का!” तरीसुद्धा शेवटी तो बंध आनंददायी असतो व शांतता प्रदान करतो. दोन्ही परिस्थितींमध्ये दुसऱ्या चक्रावरील कंपने खूप काही सांगून जातात. जेव्हा आपल्याला आत्मचक्रावर कंपने जाणवतात आणि तिथे शांतता आढळते, तेव्हा आपण असा निष्कर्ष काढू शकतो की तेथे काही प्रमाणात आत्मिक सुसंवाद आहे. त्यावेळी त्या चक्रावर हलकेपणा किंवा मृदूपणाची भावना जाणवेल. ही शांतता अनुभवत असताना जर आपल्याला तिसऱ्या चक्रावरील कंपने जाणवली आणि ती भावना जड नसून जणूकाही विरघळून जात असल्यासारखी असली, तर आपण खात्रीपूर्वक त्याहीपुढील निष्कर्ष काढू शकतो की हे नाते आत्मिक असणार आहे. त्याहीपुढची खातरजमा म्हणजे हृदयाला मुक्त, भाररहित, विशाल, हलके व आनंदी वाटेल. असे तेव्हा घडते जेव्हा आपल्या उत्क्रांतीसाठी चांगले असे काहीतरी घडणार असते. याचमुळे आपल्या गुरुदेवांसारख्या महान व्यक्तिमत्त्वांच्या शेजारी बसल्यावर आपल्याला अतुलनीय आनंद जाणवतो. अशा इशान्यांच्या आधारावर आपण निर्धोकपणे असा निष्कर्ष काढू शकतो की हे नाते फुलणार, फळणार आहे. याउलट जर तिसऱ्या चक्रावर जडपणा जाणवत असेल आणि पहिल्या चक्रावरही काही प्रमाणात जडपणा जाणवत असेल, तर खात्रीने समजा की हे नाते यशस्वी होणार नाही.

जीवनातील महत्त्वाचे निर्णय घेण्याआधी तुम्हाला असेही वाटू शकेल की तुमची संपूर्ण संरचना दोन मोठ्या पहाडांच्यामध्ये भरडली जात आहे. जेव्हा अशी भरडले जात असल्याची भावना निर्माण होईल, तेव्हा जे काही तुम्ही करणार असाल ते ताबडतोब सोडून द्या. जर एखाद्या व्यक्तीच्या उपस्थितीत तुमच्या शांततेत व्यत्यय येऊन दुसऱ्या चक्रावर तुम्हाला जडपणा जाणवत असेल तर हे समजून घ्या की हे नाते टाळले पाहिजे.



‘स’ आणि ‘अ’ या दोन्हीची दखल घेतली गेली पाहिजे. उदाहरणार्थ, चौथ्या चक्रावरून साहस उत्सर्जित न होणे हा तुम्ही करण्याचा विचार करीत असलेले काम टाळण्याचा एक महत्त्वाचा इशारा असू शकेल. कल्पना करा की साहस नेहमीच तुमच्याकडे आहे. तुम्ही विचारू शकता साहस कशासाठी? उदाहरणार्थ एखादी अनैतिक गोष्ट करण्यासाठी साहस असणे काय कामाचे? कधी कधी पाचवे चक्र तुम्हाला कोणतीच स्पष्टता देऊ करत नाही. तुम्ही स्वतःला विचारू शकता, ही स्पष्टता कुठल्या गोष्टीसाठी वापरण्याचा माझा विचार आहे? माझ्या हृदयातील उद्देश काय आहे? जर त्या स्पष्टतेने तुम्ही एखादे चुकीचे काम करणार असाल तर ईश्वराचे आभार माना की ती तुमच्याकडे नाही.

## मनोमंडळातील ‘तो’ आणि ‘मी’ चा खेळ

हृदयमंडळामध्ये द्वंद्व असतात. पाच चक्रांपैकी प्रत्येकासाठी एक द्वंद्व, तर मनोमंडळामध्ये मात्र ते एकच असते. ‘तो’ आणि ‘मी’ म्हणजेच परमेश्वर आणि मी. ‘मी’ जितका जास्त उपस्थित असेल तितकाच ‘तो’ कमी उपस्थित असेल आणि ‘मी’ जितका कमी उपस्थित असेल तितका ‘तो’ जास्त प्रबळ असेल. मनोमंडळाची शिकवण ही आहे की स्वतःला नामशेष करा आणि तुमच्या जीवनावर ‘त्याचा’ अंमल राहिल याची खात्री करा.

त्यांच्या एका सहकाऱ्याला लिहिलेल्या पत्रात बाबूजी महाराजांनी लिहिले, “एक मिनिटही त्याच्या स्मरणाशिवाय गेले तर त्याचा पश्चात्ताप वाटला पाहिजे.” यातून यहुदी लोकांची पापांची संकल्पना आठवते, जिच्यात भरकटणे किंवा मूलस्रोतापासून दूर जाणे असा अर्थ निहित आहे. हे तुमचा फोन एरोप्लेन मोडवर टाकण्यासारखे आहे. सिग्नल सतत आहे परंतु तो मिळण्यापासून तुम्हीच तुम्हाला अडवले आहे. याच प्रकारे ज्याला आपण दिव्य संकेत म्हणतो तो आपल्यासाठी सतत उपलब्ध असतो. आपण केवळ त्याच्याप्रती ग्रहणक्षम राहणे गरजेचे आहे. स्मरणाविना घालवलेल्या क्षणांबद्दल पश्चात्ताप करणे म्हणजे नैराश्याने किंवा अपराधभावनेने ग्रासून जाणे किंवा हताश होणे नव्हे. पश्चात्ताप म्हणजे संपूर्ण आत्मविश्वासाने मूलस्रोताकडे परत जाण्याचा निग्रह करणे. यात प्रेम आपला मार्ग प्रशस्त करते.

भौतिक प्रतलामध्ये प्रेम हे इंद्रियांच्या मार्फत काम किंवा वासनेच्या स्वरूपात प्रकट होते. स्वतःला तमाचे स्वरूप मानून, जो सृजनाचा भौतिक गुणधर्म आहे, आपण त्या स्तरावर त्याच्या पूर्ततेची इच्छा ठेवतो, जे तामसिक असते. शारीरिक सुख कधीही हृदयाचे समाधान करू शकत नाही. खरेतर

*‘मी’ जितका जास्त उपस्थित असेल तितकाच ‘तो’ कमी उपस्थित असेल  
आणि ‘मी’ जितका कमी उपस्थित असेल तितका ‘तो’ जास्त प्रबळ असेल.  
मनोमंडळाची शिकवण ही आहे की स्वतःला नामशेष करा आणि तुमच्या  
जीवनावर त्याचा अंमल राहिल याची खात्री करा.*

कामवासनेच्या परिपूर्तीनंतर हृदयातील असमाधान दोन व्यक्तींमध्ये अधिकच अंतर निर्माण करते, ज्यामुळे खेद निर्माण होतो.

मानसिक स्तरावर प्रेम हे भावनिक प्रेम म्हणून प्रकट होते. स्वतःला राजसिक आणि मनाचे व भावनेचे अतिशय परिवर्तनशील स्वरूप मानले तर आपण त्या स्तरावर परिपूर्ती मिळवण्याचा प्रयत्न करतो, परंतु राजसिक परिपूर्ती ही तिच्यातील अंतर्निहित अस्थिरपणामुळे नेहमीच फसवी असते. 'रज'ने निर्माण केलेल्या अस्थिरतेमुळे प्रेमी नेहमीच अनिश्चित व नात्याची सतत पारख करत राहतो. घडून गेलेल्या घटनांबद्दल व भविष्यातील शक्यतांबद्दल विचार करीत राहतो. प्रेमाच्या क्षेत्रातील परिपूर्ती कधीच सुरक्षित नसते आणि त्यात नेहमीच काही प्रमाणात दोलायमान स्थिती असते.

आध्यात्मिक प्रतलात प्रेम भक्तीमध्ये विकसित होते, दिव्यत्वाप्रती पराकोटीची आसक्ती. अट एवढीच की ती दिव्यत्वाच्या कोणत्याही विशेषणांच्या किंवा गुणधर्मांच्या म्हणजे सत्वगुणांच्या प्रती असलेल्या आसक्तीच्या पलीकडे असावी. भगवान श्रीकृष्णांनी सांगितले आहे की भक्ती ही सर्व गुणांच्या पलीकडे असते. गुणधर्मांच्या नशेत धुंद असू, तर आपण खऱ्या अर्थाने ईश्वराकडे जाऊ शकत नाही.

*आध्यात्मिक प्रतलात प्रेम भक्तीमध्ये विकसित होते, दिव्यत्वाप्रती पराकोटीची आसक्ती. अट एवढीच की ती दिव्यत्वाच्या कोणत्याही विशेषणांच्या किंवा गुणधर्मांच्या म्हणजे सत्वगुणांच्या प्रती असलेल्या आसक्तीच्या पलीकडे असावी. भगवान श्रीकृष्णांनी सांगितले आहे की भक्ती ही सर्व गुणांच्या पलीकडे असते. गुणधर्मांच्या नशेत धुंद असू, तर आपण खऱ्या अर्थाने ईश्वराकडे जाऊ शकत नाही.*

आपण निराकार व निर्गुणाला तेव्हाच भेटू शकतो जेव्हा आपण आपल्या आकार व गुणधर्मांविषयीच्या आसक्तीचा त्याग करू. उदाहरणार्थ जर आपण ईश्वराकडे अगदी सात्विक गुणधर्मांची इच्छा जरी बाळगून गेलो, अगदी शांततेची किंवा ब्रह्मविद्येची, तरीसुद्धा त्यामुळे आपले ईश्वराशी असलेले नाते डागाळले जाते. निव्वळ त्या एका इच्छेमुळे आपले नाते व्यावहारिक बनते. जर आपण ऋषी अष्टावक्रांचा सल्ला मानला व इच्छांना विषासमान मानले, तर आपल्या लक्षात येईल की विषाचा एक थेंबसुद्धा त्या पवित्र नात्याला दूषित करू शकतो आणि भक्तीची परिपक्वता धोक्यात आणू शकतो.

भक्ती गुरूंच्या मानसिक गर्भकोशाला प्रभावित करते. आणि जर ही भक्ती प्रेममय, आदरयुक्त आणि कृतज्ञ भेटींच्या माध्यमातून अविचल राहिली, तर एक नवीन व्यक्तिमत्त्व - आध्यात्मिक व्यक्तिमत्त्व - दिव्य लोकात जन्म घेते. ते तुमचेच व्यक्तिमत्त्व असते. ते तुम्ही दुसऱ्याचे धारण करू शकत नाही,

अगदी तसेच जसे तुम्ही दुसऱ्या कोणाच्या भक्तीची नकल करू शकत नाही.

असे दिव्य व्यक्तिमत्त्व - तुमचे स्वतःचे दिव्यत्व - प्राप्त करण्यासाठी प्रत्येकचरण उन्नत होऊ शकतो व त्याने झाले पाहिजे. गुरुदेवांनी अभ्यासीला आपल्या मानसिक गर्भामध्ये धारण करण्यासाठीची पूर्वअट म्हणजे अभ्यासीने केवळ प्रेमाखातर प्रेम, भक्तीखातर भक्ती व श्रद्धेखातर श्रद्धा बाळगली पाहिजे. प्रेम, भक्ती व आदराच्या बदल्यात काही मिळवण्यासाठी नाही. तिथे कोणत्याही प्रकारची वैयक्तिक इच्छा किंवा आकांक्षा असू शकत नाही, ना कोणती आशा किंवा कोणत्याही प्रकारची मागणी, जिची पूर्तता केली जायला हवी.



भक्ती गुरुंच्या मानसिक गर्भकोशाला प्रभावित करते आणि  
जर ही भक्ती प्रेममय, आदरयुक्त आणि कृतज्ञ भेटींच्या  
माध्यमातून अविचल राहिली, तर एक नवीन व्यक्तिमत्त्व -  
आध्यात्मिक व्यक्तिमत्त्व - दिव्य लोकात जन्म घेते. ते तुमचेच  
व्यक्तिमत्त्व असते.

भक्त शरणागतीचे जीवन जगतो, निश्चित समर्पणाची अवस्था, ज्यात ते स्वखुशीने असुरक्षित राहणे पसंत करतात. शरणागतीमध्ये प्रेम असते, परंतु प्रेमाची कल्पना अनुपस्थित असते. आदर असतो, परंतु 'मी आदर करतो', ही कल्पना नसते. कृतज्ञता असते, परंतु 'मी कृतज्ञ आहे', ही कल्पना, अगदी शरणागतीची कल्पनासुद्धा उपस्थित नसते, कारण पाशविक अहंकारसुद्धा पूर्णपणे नमवला गेलेला असतो. झाड जन्माला येण्यासाठी बीजाने नाहीसे होणे आवश्यक असते. आध्यात्मिक व्यक्तिमत्त्व जन्माला येण्यासाठी 'मी' नाहीसा व्हावा लागतो. मग आपण बाबूजी महाराजांच्या अवस्थेप्रत येतो - सूक्ष्म, कोणावरही कोणतीही गोष्ट न लादणारे, परंतु तरीही त्यांच्या अवतीभवती गोष्टी घडत राहतात.

आपल्या अंतरंगात आपल्याला कधीकधी आढळणारी आंतरिक विघटनाची अवस्था ही असंख्य संस्कारांच्या आपसातील प्रतिक्रियांमुळे उत्पन्न होणारी गुंतागुंत, जी आपल्या आकलनाला झाकोळून टाकते, त्रिगुण जे आपल्या स्वभावाला छटा प्रदान करतात आणि पिंड प्रदेशात उपस्थित असणारी पाच द्वंद्वे यांचा परिणाम असतो. या गुंतागुंतीला उत्तर आहे - ते म्हणजे 'तो' आणि 'मी' हे साधे द्वंद्व. निम्न प्रवृत्तींचा विलय केल्यास 'त्याचा' स्वभाव पृष्ठभागावर येतो आणि अंतिमतः 'तो' आणि 'मी' चे हे द्वंद्व केवळ 'तो' अशी एकात्मता बनते.

पूज्य लालाजी महाराजांनी लिहून ठेवल्याप्रमाणे, "ईश्वराने स्वतःला तुमच्या हृदयात लपवून तुम्हाला प्रकट केले आहे. स्वतःला लपवा आणि ईश्वराला प्रकट करा! हीच खरी साधना आहे."

प्रेम व आदरासहित

कमलेश

पूज्य श्री चारीजी महाराज यांच्या  
95 व्या जन्मोत्सवाच्या निमित्ताने  
जुलै 23, 24 आणि 25, 2022

heartfulness  
advancing in love

